

פרשת תולדות

1. Who was davening?
 - a. Why and for whom?
2. What was the nature of the Tefilla?
3. Was it effective?
 - a. How and why?
4. Interesting words: אֶשְׁתּוּ, וַיַּעֲתֶר, לְנֹכַח, הוּא, וַיַּעֲתֶר, אֶשְׁתּוּ x2

וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לִיקְנוֹת לְנֹכַח אֶשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ יִקְנוֹת וַתְּהֵרָ רַבֵּקָה אֶשְׁתּוֹ:

תרגום אונקלוס - וַצִּלִּי יִצְחָק קָדָם ה' לְקַבֵּיל אֶתְתִּיהָ, אֲרִי עֲקָרָה הִיא, וְקַבֵּיל צְלוֹתֶיהָ ה', וְעִדִּיאת רַבֵּקָה אֶתְתִּיהָ.

תרגום המיוחס ליונתן - ואזל יצחק לטוור פולחנא אתר דכפתיה אבוי והפך יצחק בצלותיה דעתיה דקב"ה ממה דגזר על אנתתיה ארום עקרא הות גביה עשרין ותרתינ שנין ואתהפיך בגיניה דעתיה דקב"ה ממה דגזר עליה דאף הוא הוה עקר ואתרוח ואתעברת רבקה אנתתיה.

ר' סעדיה גאון - **כי עקרה הוא** – כתוב הוא ונקרא היא, להודיע שיצחק ורבקה, שניהם היו עקורים. והראיה לכך, כתוב: **ויעתר לו ה** – בשביל עצמו.

ולאשר אמר **כי עקרה היא** – מן הראוי שנאמר, מהו אופן החכמה בזה שרבקה וצדקניות אחרות היו עקרות? שתי תשובות לדבר זה:

א. והיא כללית, בדין הוא שיהיו הבריות זקוקים לישועה מאת הבורא, כשמקרים כאלה באים עליהם. הוא המשביעם ברעבונם, ומרפא אותם בחלותם, ומעשירם בעניים, וכל זה מחייב אותם להתמיד בעבודתו; והעקרות אף היא מן המחלות.

ב. וזה במיוחד לצדיקים. שלשה עינים בעקרות:

א. נסיון הוא להם, וכדי שיקבלו שכר על עמידתם בנסיון.

ב. כדי שיקראו ויתפללו וכל שירבו בתפלה יתרבה שכרם.

ג. כדי לחבב את ילדיהם עליהם. כי באהבה אל כל אחד מהם יש אופן, או אופנים שונים, מן החכמה וההדרכה. וכדברינו לגבי יצחק כך גם לגבי יוסף ושמשון ושמואל ובכל אחד מהצדיקים שאמו היתה עקרה, ואף שלא הזכירו הכתוב. אף ציון נקראה כך מתוך חיבה ליושביה, ככתוב רני עקרה לא ילדה.

ואופן החכמה בהעתר אל תפילה, כי כתוב: **ויעתר לו י"י** – כי המתפלל מאמין בארבעה דברים:

א. במציאות הבורא, שהרי אין מתפללין אלא לנמצא,

ב. ושיש לו הכח לקיים את מה שמבקשים הימנו,

ג. והוא עומד בהכנעה אל אלהים ומראה את רפיונו הוא,

ד. ומתחייב להודות על שנתקבלה תפילתו.

וכך מועילה התפילה למתפלל:

א. ומרבה להם חכמה, ככ' ורחמין למיבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא.

ב. והרי היא מרבה את הפרנסה, ככ': ויבאו חזקיהו והשרים ויראו את הערמות ויברכו את י"י ואת עמו ישראל, ולהלן מזה – אכול ושבוע והותר עד לרוב כי י"י ברך את עמו וגו'.

ג. והיא מצילה מן הפורענות ככ': "בצר לי אקרא י"י ואל אלהי אשוע".

ד. ומכפרת על העוונות, ככ': קחו עמכם דברים וגו'.

פרשת תולדות

ה. ומביאה רפאות מן החליים, ככ': והוכח במכאוב על משכבו, ובסוף הענין – "יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה וישב לאנוש צדקתו", ר"ל: צדקת ה' וחסדו ואמתו.

ותהר רבקה אשתו – ראוי שנדע מפני מה התאוו הראשונים לבנים?

א. ונאמר, כדי שילמדו אותם תורה ויקבלו שכר על כך, ככ': אב לבנים יודיע אל אמתך; אחרי מה שאמרה התורה: ולמדתם אותם וגו', ובאברהם אמר: למען אשר יצוה את בניו.

ב. ועוד, הלא ידענו שבצדקת הבנים האבות זוכים אם יש {מבניהם} צדיק עד ארבעה דורות. כי על ידי כך אין הקב"ה מדקדק בעונשים שנתחייבו בהם. וכמו שעומדים אנו לפרש בענין "פוקד אבות על בנים" שבפרשת ויעבר, האמור ביחד עם שאר מדות הרחמים שבהן התפלל משה על ישראל בזמן המרגלים, ואמר: הארך להם ה' כמו שהבטחת, אולי יהיו מבניהם צדיקים. והוא שאמר: "יגדל נא כח יי"י כאשר דברת לאמור יי"י אל רחום וחנון", עד סוף הענין. ובהיפך מזה, אין הענין כך, רצוני לומר, אם אחד מארבעת הדורות הראשונים רשע, אין האב נתפס על כך, לגמרי לא, אם רק לא התרשל בחינוכו והוראתו, כמו שלא נענש חזקיה על חטא מנשה. ואין לך סחורה, שיש בה רוח ולא הפסד, שלא ישתדל בעל שכל להשיגה.

רש"י - (כא) ויעתר - הרבה והפציר בתפלה:

ויעתר לו - נתפצר ונתפייס ונתפתה לו, ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבויה הוא וכן (יחזקאל ח יא) ועתר ענן הקטרת, מרבית עליית העשן, וכן (שם לה יג) והעתרתם עלי דבריכם, וכן (משלי כו ו) נערתות נשיקות שונא, דומות למרובות והנם למשא. אינקריישימיני"ט [רבו] בלע"ז:

גור אריה - הרבה והפציר. הוסיף 'הפציר' כי לשון "ויעתר" אף על גב שהוא משמע לשון רבוי, אינו רבוי כמו שאר רבוי, אבל הוא גם כן הפצרה, דאם לא כן לכתוב 'וירבה', לכך הוצרך להוסיף 'הפציר'. ואצל "ויעתר" הוסיף 'נתפייס', שאין שייך לומר שנתפצר מן האדם, לכך הוסיף 'נתפייס ונתפתה', פירוש שההפצרה הכתובה כאן - רוצה לומר מענין פיוס, עד שעשה השם יתברך תפלתו, וזהו גם כן ענין הפצרה, שכל המתפייס הוא מתפצר גם כן. ומפני שלא יתכן גם כן לשון פיוס, שהרי לא היה כאן כעס שיאמר 'נתפייס', ופירוש שזה הפיוס הוא ש'נתפתה לו' לעשות בקשתו. אבל אין לפרש 'נתפתה לו' בלבד, דלא שייך פתוי רק אצל מי שמעבירו מרצונו, אבל פתוי האמור כאן הוא ענין פיוס, שנתפייס לעשות את בקשתו: ואומר אני כל לשון עתר וכו'. פירוש שאין כאן בלבד פירוש "ויעתר" לשון רבוי והפצרה, מפני שלא נוכל לפרש בענין אחר, אלא בכל מקום פירושו כן:

דברי דוד - [ויעתר לו] נתפצר ונתפייס ונתפתה לו. צריך ביאור על ג' לשונות אלו. ונראה שהביאור הוא ע"ד שכל מי שאינו מרוצה עם חבירו וצריך לבקש הרבה באיזו שאלה ממנו צריך תחילה רשות שיניח לו לדבר הרבה, אח"כ יראה לו שאין בלבו עליו שום נטורה, ואח"כ מתקרב יותר אל עצמו ממש. על זה שייכים ג' לשונות אלו. ריבוי דברים, ריצוי, ופתוי. דלשון פתוי הוא קירוב ממש כלשון: יפתה איש בתולה, וע"כ כאן שאמר תחילה עתר הוא רבוי ומביא אח"כ לידי ריצוי ואח"כ לפתוי. ופתוי נלמד מלשון 'לו' שאמר הכתוב והוא מיותר אלא מורה עלקירוב דלו ממש והיינו פיתוי. וא"ל מנלן ריצוי דילמא אין כאן אלא רבוי ופתוי, די"ל דרבוי הנזכר כאן הוא מיותר שהרי כבר נאמר 'ויעתר יצחק', דאינו שהרבה בתפלה אלא דמורה על דברשנמשך מן הרבוי דהיינו ריצוי ו'לו' מורה על הפתוי:

ואגב זה אני אומר שלכאורה יש לומר בתחינה של שומר ישראל 'התרצה והתפתה' כמו שהוא בדפוסים חדשים, דאילו בנוסח 'התרצה והתפייס' הוא כפל לשון, שריצוי ופיוס הוא ענין אחד אבל פתוי הוא טפי מרצוי כמו שזכרנו. אלא שראיתי ברמב"ן בפסוק: וכי יפתה איש, שלשון פתוי שייך על מפתה לשקר, ע"כ אין לומר 'והתפתה' כאן:

רבי אליהו מזרחי - הרבה והפציר בתפלה. אין כל זה פירוש מלת "ויעתר", כי פירוש "ויעתר" הוא "הרבה" לבד, מן לשון עתר בכל מקום, כמו שכתב אחר זה הוא בעצמו, אלא שלפי מקומוצריך שיהיה הרבוי הזה בתפלה, ולכך הוסיף מלת "בתפלה". גם הוסיף מלת "והפציר" כדי לתקן מלת "ויעתר" שאחריו, המקבל הפועל מן "ויעתר", שאי אפשר להתפרש מלשון רבוי אלא מלשון הפצרה אשר הוא קרוב לרבוי. וזהו שפירש מיד "ויעתר נתפצר ונתפתה לו", קודם "לנכח אשתו". אלא שעם כל זה לא תיקן אותו בשלימות, כי לא יאמר לה' נתפצר, אלא נתפתה, שהוא קרוב להפצרה. ולכן הוסיף על

פרשת תולדות

פירוש "ויעתר לו ה'" מלת "נתפתה" ולא הספיק לו במלת "נתפצר", הנה העלה הדבר אל ההפצרה שהיא מדרגה אחת, וההפצרה אל הפתוי שהיא מדרגה אחת. ודומה (לז, יח) לו "אותו כמו אתו עמו, כלומר אליו" שהעלה אותו מדרגה אחר מדרגה עד המדרגה האחרונה:

לנכח אשתו – זה עומד בזוית זו, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת.

גור אריה - עומדת בזוית זו וכו'. דאם לא כן הוי ליה למכתב 'על אשתו' (יבמות סד.), "לנוכח" משמע שהיו שניהם מתפללין זה כלפי זה (כ"ה ברא"ם), וזהו שאמר 'זה עומד בזוית זו וכו'', מפני שכן דרך המתפללין שכל אחד ואחד עומד בזוית במקום מיוחד שלא יהיה נטרד מחבירו, לכך זה עומד בזוית זה וזה באחר. וכן מצינו בהגדה דאבא חזקיה במסכת תענית שהיה עומד בזוית זה וכו':

דברי דוד - זה עומד בזוית זו. מלשון 'לנוכח' קא דייק, דאילו היו עומדים בשורה אחת בשוה אין זה 'נוכח', ועוד מאי נ"מ מזה, אלא דקמ"ל אותו חדר שהיו מתפללים שם דומה למזבח, ובקרבן של מזבח היה הדין שמזה על שתי זויות דהיינו שתיים שהן ארבע, ה"נ היה בתפלה שלהם הדומה לקרבן היו מכוונים שתי הזויות דהוה כמו ד' רוחות:

רבי אליהו מזרחי - זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת. בשלהי הבא על יבמתו (יבמות סד א) אמרו: "על אשתו לא נאמר אלא 'לנכח אשתו'". מלמד ששניהם עוקרים היו" והיו מתפללים שניהם זה כנגד זה. ומפני שאין דרך המתפללים להתפלל זה כנגד זה אלא נגד פני עליון, פירש רש"י: "זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת", דהשתא הוי פירוש "לנכח אשתו" מקום תפלת אשתו, כאלו אמר: ויעתר יצחק לה' במקום הנכחי למקום תפלת אשתו.

שאל דוד בוצ'קו - "לנוכח" היינו מול, ומשמע שיצחק ורבקה לא התפללו יחד אלא זה מול זה. מסביר רש"י שאין כאן רק עניין 'טכני' היכן עמד כל אחד מהם, אלא יש כאן כוונה עמוקה הרומזת לכך שתפילותיהם היו שונות במהותן זו מזו, וכל אחת באה מ'זוית' אחרת. תפילתה של רבקה היתה בעיקרה תפילה של אישה המשוועת לפרי בטן. אמנם ודאי התפללה שבנה שייולד לה יהיה צדיק וישר, אך מהות תפילתה היתה תפילה אנושית של אישה עקרה. לעומתה תפילתו של יצחק לא היתה תפילה רגילה של גבר המבקש ילד, אלא היתה זו תפילה של 'צדיק בן צדיק', היינו שביקש זרע ממשיך לשושלת שהחלה מאביו אברהם הצדיק. תפילתו של יצחק היא זו שנענתה משום שרצון ההשגחה היה אף הוא להקים זרע ממשיך לדרכו של אברהם בעולם, תוך קיום ההבטחה שניתנה לו. משום כך נאמר ויעתר לו" בלשון יחיד זכר, ולא 'לה' בלשון נקבה או 'להם' בלשון רבים.

ויעתר לו – שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה.

רבי אליהו מזרחי - [ויעתר לו] לו ולא לה שאינו דומה כו'. בשלהי הבא על יבמתו (יבמות סד א). דאם לא כן 'להם' מבעי ליה, כיון ששניהם מתפללים.

רשב"ם - ויעתר – רבוי דברים, כדכתיב: {ו}העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל"ה:י"ג). **לנכח** – בשביל.

ראב"ע - ויעתר יצחק – מהבנין הקל, כי העתירו אל י"י (שמות ח':ד') מהכבד, וטעמו שירצה השם בדברים. **ויעתר** – מבנין נפעל, וטעמו ויתרצה.

ר"י בכור שור - **לנוכח אשתו** – כלומר: עיקר תפילתו על אשתו. כי על עצמו לא היה מתפחד, כי אם לא יבנה מזאת יבנה מאחרת, שהרי הבטיח הקב"ה לאברהם: לזרעך אתן את הארץ הזאת (בראשית י"ב:ז'), ואמר: ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א:ב). על כרחך, היה מובטח על עצמו, אבל היה רוצה להבנות מרבקה. הג"ה.]

פרשת תולדות

רד"ק - ויעתר יצחק – הרבה בתפלה על אשתו שתלד לפי שהיה אוהב אותה אהבה יתירה כמו שפירשנו, ומאהבתה לא רצה לקחת אשה אחרת עליה ולא אחת מנערותיה, לפיכך הרבה מאד בתפלה עד שנעתר לו האל.

לנכח אשתו – לעומת אשתו כלומר בעבורה, שלא יצטרך לקחת אשה אחרת להוליד ממנה לפיכך התפלל מאד בעבורה שיתן לו האל ממנה בן. או פירש לנכח אשתו, כי בשעת התפלה היה עומד לנכחה כדי שיכין לבו עליה.

ר"י אבן כספי - לנכח אשתו – אין זה נכחות מקום, רק ענין.

רלב"ג - וכאשר התבאר ליצחק שהקמנע מההולדה היה מפאת אשתו, לא מצידו, התפלל לה' יתעלה לנכח אשתו, שיתקן תולדתה על דרך המופת בדרך שתלד לו. והנה שמע ה' יתעלה תפילתו, והרתה אשתו,

התועלת השני הוא בדעות, והוא להודיע שה' יתעלה משגיח בדבקים בו לתת להם אשר יבקשו מהטובות; ולא לעצמם בלבד, אבל גם לאוהביהם. והסיבה בזה, כי הם ידאגו בהקמנע הטובות מאוהביהם, ומזה הצד יביא ה' יתעלה הטובות לאוהביהם, להסיר הדאגה מהדבקים בו, שהוא רע"מה. ולזה תמצא שכבר נשמעה תפילת יצחק שיהיו לו בנים מרבקה. וזה, שכבר היה אפשר שישגיח ה' יתעלה בו לתת לו בנים מזולת רבקה, ואולם תפילת יצחק היתה שיהיו לו בנים מרבקה. ונתן לו ה' יתעלה את אשר שאל.

ספורנו - לנכח אשתו – אף על פי שהבטח על הזרע שיי"רש, התפלל לאל יתברך שיתן לו אותו הזרע מזאת ההגונה הנצרכת נכחו.

אור החיים - ויעתר לו וגו' – טעם שלא אמר וידע יצחק את וגו' כאומרו (בראשית ד' א') והאדם ידע (ש"א א) וידע אלקנה וגו' אולי שהיתה התפלה אחר שידע (ברכות ס.) תוך ג' ימים הראשונים כאומרם ז"ל (ברכות ס.) שלשה ימים הראשונים יתפלל שלא יסריח, וזו היתה תפלתו של יצחק.

שדי"ל - ויעתר – נ"ל כי שרש עתר נגזר מן עטר, והר סיני עשן כלו (שמות י"ט:י"ח) תרגום ירושלמי עטר, ותמרות עשן (יואל ג':ג') תרגום סורי ועטרה דתננא, ומזה ועתר ענן הקטרת עולה (יחז' ה':י"א), ונקראה התפלה כן כטעם תכון תפילתי קטרת לפניך (תהלים קמ"א:ב'), ובנפעל ענינו קבלת התפלה, כטעם וירח ה' את ריח הניחח (בראשית ה':כ"א), והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל"ה:י"ג), ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז:ו') ענין התנשאות כמו עשן.

לנכח – כמשמעו, dirimpetto {לנגד}, עיין שמות ט' כט.

נצי"ב - כי עקרה היא – משום שהיתה מארם ואחות לבן הארמי, והיה בדרך הטבע שיהיו בניה אכזריים, על כן נתעקרה. והיתה לידתה אח"כ בדרך פלא ונס, וממילא לא היה בטבע הראוי.

רד"צ הופמן - כמו שרה, כך גם רבקה עקרה היא. יצחק מתנסה במשך עשרים שנה, כדי שזרע ינתן לו לא בדרך הטבע כי אם על פי עתירתו אל ה', כמתנת חסד.

ויעתר – עתר פירושו בעצם כמו להקטיר, וכך ביחזקאל ח, יא "ועתר עון — הקטרת עלה", פירוש ריח ענן הקטורת; ובאופן יותר כללי פירושו להקריב קרבן, להעריץ, וכך בצפניה ג, י, ומכאן באופן כללי עוד יותר — להתפלל. חכמינו ז"ל גוזרים הפועל עתר מחתר ומיחסים לו איפוא משמעות של הפצרה, תחינה. ובתלמוד קושרים את הפועל עתר גם עם השם עֶתֶר, דהיינו קלשון שמשמש להפך בו את התבואה ממקום למקום.

לנכח – מן הערבית נכח = לשים עין על משהו. להלן ל, לח במובן מול, ואילו כאן במובן של בנוגע (לאשתו). לא רק לעצמו התפלל יצחק, שיוולדו לו בנים, אלא גם התפלל שהבנים שיהיו לו—דוקא מאשה זו, מצדקת זו יהיו,3 כי אשה זו היא שהועדה לו מהאלהים (פרק כד), והוא לא רצה לקחת שפחה לאשה, כפי שעשה אביו.